

ХАНТЫ ЯСАҢ

21 декабря 2017 года

www.khanty-yasang.ru

№ 24 (3492)

Основана 1 ноября 1957 года

«Салыкве» якты-ариты емәңхәтл вәс

И. Самсонова, верум хур

Ван хәтлуп тылăщ 16-мит хәтәдн Ёмвоша «Салыкве» немпи арăң-якăң ванлтупсыя округев эвәлт нявремәт юхтыйлдсәт. Югра мўв луваттыйн тәм арăң па якăң хотәт 2002-мит ол вўш эвәлт ләщәтты питсийт. Интәм щит «Югра лыднуптәты» оса тәхи ёх унтасн Ёмвошн версы. Тыв юхтум пушхәт артащты ёха 40 мудтас әмәщ як, хурамәң ар, нарәсты сый па ушхуль ут ванлтәсәт.

Тәм
номерән
лўнтаты:

7

Округ мир
творчества хот
60 ода йис

8

Арсыр верәт
тәйты ёх әмәщ
ванлтупсы
ләщәтсәт

9

Оса рәпата
тәты шуши
мирлўв пәты
вәнтәты хәр

10

ЮГУ хуши
айлат ёх рәт
ясәна вәнтәты
питдыйт

13

«Юганской»
немпи
мўв-йинк
давәлты тәхи
35 ода йис

Хутыса 2017-мит ол мӓнӓс

Округ емӓнхӓтл едпийн Ёмвошн округ дума 14-мит мирхот вӓс. Щӓта депутатӓта округ кӓщӓ не Н. Комарова путӓртӓс, хутыса 2017-мит ол мӓнӓс.

Лӓв щиты путрӓл олӓитӓс: «2017-мит олн арсыр верӓт вӓсӓт. Правительства ӓх лӓнхӓлӓт, лӓдн округевн яма мӓнӓты верӓт едды щиты щӓ ат тӓдыйт. Ӕхӓт лӓпӓт ол мӓр Югра мӓвевн 125 шурӓс хуят аршӓка йис. Округ дума депутатӓт 2017-мит олн правительства лӓщӓ-тум 60 поступсы вӓсӓт. Интӓм щитӓт законӓта йисӓт».

Наталья Владимировна путӓртӓс, муйсӓр вӓн рӓпитты тӓхет мӓн округевн омӓссыит. Щитӓт кӓтн Сӓрхӓнл вошн «Сургут-нефтегаз» тӓхийн пурмӓсӓт ӓнтты тӓхи, Манстӓр район Уньюган па Вӓн Леуши кӓртнӓнӓн хот павӓртӓт лӓщӓтты тӓхӓнӓн. Мосл лупты, Югорской лесопромышленной тӓхийн лӓщӓтум юх павӓртӓт Казахстан, Китай, Южной Корея, Евросоюз па Ближний Восток мӓвӓта лӓтдыйт. Тӓм олн Венгрия мӓв ӓх пидӓ кӓт кашӓщты непек хӓншсыйнӓн, лыв ищи юх павӓртӓт лӓтты питлӓт.

Лӓв лупӓс, хуты Югра мӓвевн верты па ӓкӓтты лӓтутӓт па турнӓт арсыр мӓвӓта лӓтдыйт. 2017-мит олн тӓта ветсот рӓпитты тӓхи пӓншсы, щӓта 3200 мултас хӓннехӓ рӓпитл.

Н. Комарова ясӓндал щирн, Югра мӓвевн мет ар питы вуй мӓв илпи вӓлды, ӓхӓт хӓлум ол мӓр мӓв илпи тӓщ вӓты 19 тӓхи пӓншсы.

Югра мӓвевн ар ӓш йилпатсы, щӓ юпийн тӓм олн 12,3 процента шимӓлшӓк хуят машинӓйн шукатылӓс.

Тӓм сухӓнтты ол — мӓвӓт-йицкӓт лавӓлман тӓйты ода вӓл. Щирн ар мосты вер версы, лӓдн мӓвӓт-автӓт лавӓлты. Лӓнӓл юхӓна 701 миллион ай хӓл есӓлсы. Округевн 836 мирхот версы, лӓдн тӓрмев лавӓлман ат тӓйсы, щӓ мирхотӓта и миллион 21 шурӓс хӓннехӓ юхтӓс. Наталья Владимировна кашӓн хуятӓ вӓн пӓмӓщипа лупл.

«2017-мит олн «Обеспечение доступным и комфортным жильём»

поступсы щирн 5742 семья нӓтсы. Ар январем ӓнмӓлты 408 хоттел ӓх хот омӓсты щира мӓв хӓрӓтн мӓсыйт. Мосл лупты, 2017-мит олн Ёмвошн кимит арендной хот омӓссы 126 семья пӓты», — лупӓс Н. Комарова.

Лӓв ясӓндал щирн, округевн мет ай рӓпитты тылӓщ вух 17160 шойт вуха вӓл, пирӓщ хуятӓт кӓтуп тылӓщ вух — 19902 шойт вух.

Россия мӓв кӓщӓ В. Путин постӓс, хуты «Материнский капитал» немпи нӓтупсы вух 2021-мит ол ван хӓтлуп тылӓщ 31-мит хӓтл вӓнты мӓты питды. Н. Комарова мирхотн депутатӓта лупӓс, хуты «Югорский семейный капитал» нӓтупсы вух ищи щӓ хӓтл вӓнты мӓты мосл. Щит ар январем ӓнмӓлты хотӓн ӓх пӓты вӓн нӓтупсы. Щӓлта лӓв лупӓс, хуты округевн 1993-мит ол вӓш ӓвӓлт па тӓм ол вӓнты сема питум январемӓта 2018-мит олн вет шурӓс шойт вух сухуптӓды.

Н. Комарова лупӓс, хуты Югра мӓвевн шуши мирӓт йис верӓт лавӓлты па нух алумты щира ар мирхот верӓнтды. Этнотуризм щирн мӓн мӓвев ветхушьян мет ям тӓхета луӓл. Мет ям айкел, 2017-мит олн Югра мӓвев 55 некоммерческой тӓхет Россия Президент грант вух холумсӓт. Наталья Владимировна щӓ хуятӓта ям ясӓт лупӓс.

«Югра мӓвевн 124 арсыр мир вӓл, щит па мӓвӓт киньщи аршӓк. Тӓта арсыр мирӓт лыв йис вӓлупсӓл, культураел тӓйлӓт. Лыв кӓтлӓн лӓхсӓнӓ па кашӓщман вӓлӓт па Югра мӓвева уй тӓлӓт», — лупӓс Н.В. Комарова.

Лӓв депутатӓта оклада ям ясӓт лупӓс. Лӓв ясӓндал щирн, 2018-мит олн ветхушьян ода йил щӓ пура вӓш ӓвӓлт, хӓн округевн Югра немн альщӓты питсы: «Йис пурӓйн Югра немн иса Сибирь мӓв альщӓсы. Щӓта мет ӓрӓн, так, каркам, тӓщӓн па арсыр верӓт пӓды сӓмӓн ӓх вӓсӓт. Щит пӓты мӓн ищи едды 2018-мит олн яма рӓпитты питлӓв, лӓдн Югра мӓвев ищи-ты нух алумман ат вӓс».

Н. Комарова ясӓндал юпийн депутатӓт 2017-мит ол округ бюджет вухӓт олӓнӓн поступсы вӓсӓт. Тӓруптӓты вух кӓт миллиард шойта аршӓка йис. Щӓ вухӓт мирӓта хотӓт мӓты щира сухуптӓсыйт.

Округ дума ӓх путӓртсӓт, хутыса лыв едды 2018-мит олн рӓпитты питлӓт. Лывӓт пириты ӓх нӓтупсы вохты верӓт нух тӓнматты щира хӓлум тылӓщ мӓра 70 миллион шойт сухуптӓды.

Мирхот юпийн кӓщӓ ӓх айкелӓт ӓкӓтты па хӓншты ӓх пидӓ вӓйтӓнтыйлсӓт. Щӓта округ дума кӓщӓ лӓнкар не Н. Западнова лупӓс, хуты Югра мӓвевн мир 92 арсыр вухӓн нӓтупсы ӓша вӓлӓт. Мӓнум олн щӓ вер пӓты 16 миллиард шойт вух мӓсы.

Ассамблея кӓщӓ Ахӓ Е. Айпин лупӓс, хуты мӓнум олн округевн шуши мирӓт Советӓт иса районӓтн рӓпитты питсӓт. Лыв шуши мирӓт вӓлупсы олӓнӓн мет мосты верӓт вантлӓт па тӓнматлӓт. Лӓв лӓнхӓл, лӓдн шимӓщ советӓт Югра мӓвев иса вошӓтн ищи ат вердыйт.

Надежда
РАГИМОВА

Пенсия вухӓт нух ӓнумлӓт

Йилуп олн Ас хӓлты тылӓщ олӓиттыин страховой пенсия вухӓт 3,7% нух ӓнумлӓт. Ол мӓр кӓтуп пенсия вух округевн вӓлты пирӓщ хуятӓт пӓта 20 175 шойт вӓнты йил.

Тӓнлуп тылӓщ олӓнмитн нӓтупсы вухӓт ищи 3,2% вӓншӓка йилӓт. Щӓ пӓта Россия Пенсионной фонд 450,6 миллиард шойт вух мӓл.

Вӓн кер тылӓщн государственной па социальной пенсия вухӓт 4,1% нух ӓнумлӓт. Ол мӓр социальной пенсия вухӓт 13 567 шойта хойл. Кӓши-мӓш тӓйты хуятӓт пӓта 18 866 шойт вух питл.

Хӓнты ясӓнӓ тулмащтӓс Надежда ВАХ

Россия мўвтел кәсупсы сукна́с

Ван хәтлуп тыдәщ 4-8-мит хәтлән Ёмвошн Увәс нявремәт вәндтәты искуствайт центр хуца «Сәмем нявремәта мәдем» Россия мўвтел кәсупсы сукна́с. Тыв Россия 35 мўв эвәлт нявремәт вәндтәты 60 хуят юхтылдәс.

Тәняд тәм кәсупсы Красноярск вошн сукнум пурайн уша йис, Нефтеюганск вош «Нявремәт арсыр верәта вәндтәты хот» хуца рәпитты хә Александр Молодёжников нух питәс. 2017-мит одн тәм кәсупсы Югра мўвев Ёмвош хон вошевн сукна́с.

Одәң арсыр верәта вәндтәты ёх дыв рәпатаел одәңән ай тәсәт, вәндтәты пәты хәншум поступсәлад адьсәт па муй ширн әмшә эвет-

пухәт пида рәпитлән. Тәм кәсупсийн хәт хуят нух питәс, щит: «Естественно-научной» немн — Татарстан мўв Мамадаш вош «Нявремәт па айдат ёх арсыр верәта вәндтәты хот» хуца рәпитты хә Александр Филиппов; «Социально-педагогической» немн — «Санкт-Петербургский городской Дворец творчества юных» хуца нявремәт вәндтәты не Мария Ежелева; «Технической» немн — Челябинск во-

шәң «Лицей №97» хуца рәпитты хә Дамир Саканов; «Физкультурно-спортивной» немн — Татарстан мўв Лениногорск вош «Нявремәт арсыр верәта вәндтәты хот» хуца рәпитты не Надежда Афанасьева; «Художественной» немн — Югорск вошн «Нявремәт искуствайта вәндтәты хот» хуца рәпитты не Светлана Молокова. Дыв пиләда «Туристическо-краеведческой» немн хува́т Оренбург вош «Дворец творчества детей и молодежи» хуца рәпитты не Елена Левшина кәсәс па нух питәс.

Щи хәтлән Россия мўв вәндтәты па наука

верәт тәты министр кәшә ләңкәр не Татьяна Синюгина пида еңта пәсан вәс, щәта дўв лупәс: «*Ин әшкола тумпи нявремәт арсыр тәхетн мосты верәта вәндтәйды веритлән. Ин әшкола па сыр-сыр верәта вәндтәты хот ёх и нумәсн рәпитлән*». Округ вәндтәты вертәты департамент кәшә ләңкәр не Снежана Возняк ай тәс, Югра мўвевн немасыя информациональной тәхи версы, щәта вәндтәты ёх немәт па хәншум поступсәлад нух хәншман вәлдәт.

Людмила
ШУЛЬГИНА

Оса тәхи мирхот

Ёмвошн Югра мўв киника дўнәтты хотн культура верәт тәты общественной совета лунман вәлты ёх әктәшийдәсәт. Щи ут кәшә ики Яков Черняк тыв юхтум хуятәт Ёмвош округев сема питум хәтл пәта вўшайн яснәтн лупәс. Дўв ясәңдал эвәлт уша йис, арсыр катра пурмәсәт па йис хотәт вантәйды кеша тәса па яма шавиман тәйты мосл.

Югра мўв культура верәт тәты департаментән кәпәртты ими **Наталья Михайлова** пүтәртсәлдә, муй иты дыв оса тәхета рәпитты нәтлән. Елды дўв Ёмвош Россия мўвәт күтн йилуп од емаңхәтл постәты верәт одәңән лупәс:

— Тәм вәйтантупсийн 11-мит пўш арсыр мўвәт эвәлт Ёмвоша Дед Мороз икет юхәтлән. Мет вән кәшә Ички Ики Великий устюг вош эвәлт па тәта питл. Тәм емаңхәтлән пурайн Ёмвошн арсыр тәхетн Дед Мороз икет пәккәты шуваләты. Дыв нявремәт вәндтәйды хотәта яңхләт емаңхәтл верты. Ван хәтлуп тыдәщ 31-мит хәтлән Югра па Россия арсыр ариты па якты ёх вән етнхот

дәщәтлән нявремәт па вән хәннәхәйт кеша. Тәта сыр-сыр кәсупсәт па юнтты хәрәт питлән. Щәлта Россия мўв вән кәшә ики В.В. Путин видео мухты вош күтупн вўшә яснәт Ёмвош мира китәд. Щи тумпи вошев күтупн әня кәрәш хәд юхев арсыр хурамәң түтн суриды питл. Щәлта еңк эвәлт верум арсыр хурәт хәннәхә сема амәт па вәшкат нумәс емаңхәтлән пурайн мойдәлән. Вән кәрәш хотәт әхтәйн сырсыр хурәт лазерное шоу унтасн дәщәтлән. Йилуп од юхәтты пәта мет вән фейерверк түт Ёмвош күтупн есәлдә. Щәлта тәм амтәң емаңхәтлән пурайн Археопарк хонәңән вотум ню-

ки лаңкум 10 юрн хот доньшда. Авие давәдман вәлты ёх тыв юхәтлән па мир вўдең әхләтн әмәш пәта тәтәйды питләлад. Шуши мир нюки хотәта юхәтты мойң хуятәт тәта каврум хошум йиңк, дант йиңк па па дөтүтәт ат дөдәт. Кашәң хәннәхә сәхән муй па молупшийн хур вўты пәккәд. Щи тумпи нюки хотәтн арсыр әмәш пурмәсәт тыныты питлән.

Тәса шүкшәты хошты хуятәт мира ванләнлән, муй иты арсыр пурмәс ентты, тәйты па нюхәртты мосл. Камән әхәд елты навәртты, тыншәң тәхты, әр талты хәрәт питлән. Тәта йис хәнты па вухаль мир юнтәт ванләнлән. Немасыя емаң түт хәтл дәщәтлән. Хотелд ёх кеша ищи емаңхәтлән питл.

Елды культура верәт тәты тәхийн рәпитты ими **Анастасия Белякова** пүтәртсәлдә, муйсәр поступсәт

2018-мит од дыв дәщәтлән. Щи юпийн Сўмәтвош районән кәпәртты ими **Татьяна Хазиахметова** ай павтәс катра йис купец К.В. Добровольский хот одәңән. Щи ут давәдман елды мир вантәйды кеша тәйты мосл.

Әхәт Россия мўв артист па «Терпсихора» немуп тәхи кәшә ики **Александр Мунтагиров** лупәс, хуты Югра мўвн етн хотәт па кинайт вантты кеша ёх вәндтәты мосл. Щәлта Югра мўв государственной киника дўнәтты хот кәшә ими **Ольга Павлова** ясәң эвәлт уша йис, дыв вухаль мир поэт Андрей Тарханов шәңәт киникайт па па непекәт пида рәпитлән па муй вўрн щи утәт ёх дўнәтты па вантәйды кеша библиотека хота мәты. Вантә, тәм ики арям нумсуп непек хәйс.

Ульяна ДАНИЛО

Хәннэхэ вэлупсы вэньдьты ёх ай павәтсәт

Төняд ван хәтлуп тыдәшн хәннэхәйт вэньдьты не Наталья Стребкова, нявремәт вэньдьты не Татьяна Моховикова па предпринимателәт вэньдьты хә Николай Евлахов мирхотн путәртсәт, хутысаты дыв тәда-ңа вэдты одн рәпитсәт.

Наталья Стребкова:

— Ма нәмәслум, «Год здоровья» — шит ям вер. Мўң ишки мўвн вәдлүв, тәта хәннэхәйт мет давәдты мосл, дәдн тәдаңа ат вәдләт. Од мәр ар пўш пәд-ничайта яңхсум, хута тохтурәт па мәшәң ёх пида вәйтантийд-сум. Ләңхалум лупты, аршәк хуят лупсәт, ху-ты лекшитты вер яма дэщәтман вәд. Тәп тәм йис шўңкәт унтасн хән-нэхәйт мәшәдл нух ванттыя хўв давәдләт. Тынды пуртәнәт РФ правительства па мўң мўвев кәщә хотн еслум непекәт унтасн мий-дядыйт. Итәх пурайн мәшәң ёх ши непекәтн ән хәншум пуртәнәт дәтты партдыйт. Здра-воохранения департа-мент рәпатнекәт пида интум ши вер тўңмат-ты нумәс павәтсүв. Кәртәтн па вўтн вәдты мир пәднийцайт эвәлт хўвн вәдләт па ды-веда шив яңхты да-вәрт. Итәх шуши ёх Когалым пўңәдн вәд-ләт, дыв Фёдоровской пәднийца хәншаньш-ман вәдләт. Шив мән-ты пәнт хўв. Дыведа непек хәншты мосл, дәдн Когалым пәд-нийца яңхты ат есәд-дыйт. Октябрьской районән итәх кәртәт Нуви сәңхум вош пў-ңәдн омәсдәт, щәта вәдты мира Манстәр кәрт юкана кеншәк Нуви сәңхум леккар хута яңхты. Тәмәщ ве-рәт иши нух тўңмат-ты мосл.

Татьяна Моховикова:

— Од мәр ар пўш мәшәң нявремәт ва-лемәты пәднийцайта яңхсум. Тәм пўш «Ко-робка храбрости» не-муп вер посн эвета па пухәта юнтутәт мойдә-сүв. День защиты прав детей немуп хәтәдн ок-ружной пәднийцайн 30 хуят пида путәртсүв, хуйтат кәшәң пушәх-лад пида щәта вәсәт. Ши юпийн интум вет вер тўңматлүв. Банкүтды Нижневартовск ху-щи нявремәң леккар хута яңхлум, иши ай ёх әңкет-ащәт пида вәйтантийдлум па нявремәта нәтлум. Ин-тум здравоохранения департамент кәщайт пида щиты верты ләң-халүв, дәдн әшколайт хуши леккар ёх иши ат рәпитсәт. Вантә, итәх хотәтн щимәщ рәпатнекәт йира па-вәтсийт.

Николай Евлахов лекшитты вер оләңән лупәс:

— 1995-мит од вўш эвәлт лекшитты вер пәты вух вўты рәхты питәс. Щит пәты вәд-вәд пәднийцайт ху-щи мәшәң ёха луплы, хути йидуп пурмәс унтасн нух тўңматты ки ләңхаләт, вух ат су-хуптәдәт. Ма щиремн, аршәк лекшитты вер предпринимателәта мәты мосл, дәдн вухәң хәннэхәйт вух саты ат лекшитыйдсәт.

Наталья Стребкова иши ши оләңән лупәс:

— Хәннэхәйт, хуйтат вух тәйдәт, негосударст-

венной немуп пәд-ничайта яңхләт. Мўң хущева интум пенкәт лекшитты хот ар, хута вух сухуптәты мосл. Тәм йисн ар хуят МРТ па компьютерная то-мография шўңкәң унтасн едәд нух вант-ты ләңхаләт, тәп оса рәпитты ёх худна вух ән тәйдәт щимәщ ты-нәң шўңкәт дәтты. Тәм верәт тухәдпи арсыр ут оләңән путәр мәнәс.

Хутысаты уполно-моченной ёх рәпитләт, **Наталья Стребкова** тәмтиты лупәс:

— Ма нәмәслум, хән мир правайт ушәңа вэньдлүв, ши пурайн рәхлупты, хути яма рә-питлүв. Вошәң кәщайт па депутатәт пида вәт-ща рәпитлүв, ияха мир пида вәйтантийдлүв па дыведа нәтлүв.

Николай Евлахов:

— Ма вошәң кәщайт тухәдпи предприни-мателәт пида вәитан-тыйдлум па нух дерамт-лум, муй щирн ши оса вәдты ёх рәпитләт. Ши мира нәттыя арсыр мирхотәт верәнтлүв.

Едды нәтәсты ёх оләңән путәр мәнәс. **Н. Стребкова** ши олә-ңән лупәс:

— Мўнева нәтты ёх мет мосләт ай кәртәтн па вошәт эвәлт хўвн вәд-ты кәртәтн. Тәм хәтл ок-руг хўваттыйн щимәщ 115 хуят вәд. Дыв кә-ртәң мир вәндтәдәт, муй щирн дыв правайлад вэньдлүв мосл. Щәд-та лупләт, худта дыв непеклад китты рәхл, хән дыв нәтупсы вохләт.

Татьяна Моховикова:

— 2014-мит од вўш эвәлт мўнева нявремәт нәтләт. Кәшәң муници-палитет хуши щимәщ эви муй пух тәйдлүв. Тәм пўш дыв вошәтн па кәртәтн хәт ям вер версәт. Лыпәт хой-ты тыдәшн Мурманск вошн всероссийской вандтупсийн «Безо-пасный двор», «Безо-пасный интернет» па «Дружественное репе-тирование» верәт олә-ңән мира ай павәт-сәт. Дўңән ай ёх кәщә хот рәпатнекәт па па ёх пида юнтты хәрәт нух вантсәт. Хән щәта ювра верәт шиваләсәт, вән ёх щитәт имухты мосты щирн ләщәт-сәт. Тәдн «Безопас-ный фейерверк» вер ропәхн МЧС рәпат-некәт пида лапкайт валемәсәт. Щәдта хо-тәта ләңтыйдсәт, хута нявремәт пида путәрт-сәт, муй щирн рўтыщә-ты мосл, дәдн мәшә-ңа ал йисәт. Ши тумпи эвет, пухәт «Календарь добрых детских дел на 2018 год» немуп вер посн дыв па нявремәт интернет хуши давләс-ты вәндтәсәт.

Мирхот етшуптәты едпийн айкеләт әкәт-ты ёх иньшәсәт, шуши ёх предпринимателә вәдты хошләт муй әнтә?

Н. Евлахов лупәс:

— Од мәр шуши ёх эвәлт мәнәма тәп и пицма юхтәс. Ма ну-мәс тәйдлум дерамт-ты, хутысаты ши ёх рә-питләт.

Рэпата тэхет дэщатдыт

Кәши-мөш тайты хуятат хәтл вүраңан Ёмвошн дыв вердал төты Совет ёх округ кәща не Н. Комарова пида мирхота әктәшсәт. Тәм мирхот видеоконференция ширн мәнәс.

Щәта дыв инвалидәт пәта рэпата тэхет верты олаңан, кәшәң-мөшәң нявремәт вәндтәты па щимәщ ёх күтн әрашты верәт тўншираңа дэщатты олаңан путәртсәт.

Наталья Комарова мирхот олңитумн лупәс, хуты юхи хәшум яң тылащ мәр арсыр кәши-мөш тайты хуятат пәта 46,2% арат рэпата тәхи дэщатсы, 2016-мит одн щит 45,0% арат вәс.

Рэпата тэхет дэщатты па арталәты департамент кәща хә **Алексей Варлаков** путәртәс, муй ширн дыв инвалидәт пида рәпитләт.

«Тәмхәтл мўң округ Россия мўв дуватн кәши-мөш тайты хуятат рэпатайн мәты ширн

5-мит, УрФО хуца олаңмит тәхийн вәл», — лупәс А. Варлаков.

2017-мит одн рэпата кәншты тәхия 1805 хуят хәншаньщәс, 833 хуят рэпатайн вәйтсыйт, 10 хуят дўв саттәда вер төты питсәт.

2016-мит ол вўш эвәлт служба занятости тәхи кәши-мөш тайты хуятат пида па ширн рәпитты питсәт. Интәм дыв щимәщ хуятат пәта рэпата тэхет кәншләт, дыв пәтәда иньщәсупсәт верәнтләт. Тәм одн Ас потты тылащ вәнты 17 шурәс кәши-мөш тайты хуят иньщәссы. Иса Югра мўвн 23 шурәс инвалид хуят вәл. Кәт шурәс хуят рәпитты ләңхал.

Мөшәң ёх тәхи кәща хә С.П. Кононенко

www.admhmao.ru-эвәлт вўюм хур

Нижневартовск вош эвәлт кәши-мөш тайты не **Анастасия Суржикова** Нижневартовской университет етшуптәс. Интәм дўв әшколайн рәпитл. Щәта немасыя дўв пәтәда рэпата тәхи версы.

«Реабилитационно-технический центр» кәща не **Ольга Сдобникова** путәртәс, муй ширн дыв кәши-мөш

хуятат мосты шўңкәтн, кўр дәмәтсүхәтн тәруптәләт. Тәмхәтл Советской, Ёмвош, Нижневартовской, Сәрханл вошәтн филиаләт вәлдәт, хута кәши-мөш тайты хәннехуятат иштиты рәпитләт. Лўв ясәңдал ширн, ши тэхет йилуп тәм йис ширн верты мосл, ләлн елды дыв яма па төса ат рәпитсәт.

Надежда ВАХ

Атум мәш олаңан айкеләт версәт

Ван хәтлуп тылащ олаңмит хәтәдн Ёмвошн Югра мўв правительства кәщайт хот йитн мирхот вәс, мәта ут СПИД мәш верәт тўнматты хәтла юкантсы. Щәта Центр медицинской профилактики вән тохтур **Алексей Молостов** па Центр СПИД тәхи вән тохтур **Андрей Петровец** ши мәш олаңан айкеләт версәңан.

Олаңан **А. Молостов** лупәс: «Кәшәң ол мәр ван хәтлуп тылащ олаң хәтәдн Мўвтел мир дуватн арсыр хон пелкәтн СПИД мәш вер ямәдты хәтл постәды. Мўң округевн вәдты хәннехуятат ямсыева уша павәтты питсәт ши давәртәң мәш вер. Щит пәта тәмхәтл Россия хўватн хуятат «Стоп ВИЧ-СПИД» вандтупсы версәт. Тәм вандтупсы кәтдем лапәт мәр мәнты питл. Щиты дўв иса Ас потты тылащ 27-мит хәтл вўш эвәлт Югра мўв хуши пўншсы па ван хәтлуп тылащ хәдмит хәтәдн

ведши ләп тәхәрлы. Щимәщ вандтупсы арсыр вәндтәты тәхетн, мәш ямәдты хотәтн па айкеләт кәншты ёхн кәшәң ол верда. Тәм ванән Россия мўв мәш ямәдты тәхет кәща ши вандтупсы пўншәс. Мосл лупты, муй ширн мўң округевн вәдты тохтурәт СПИД мәш вер пида рәпитләт па ям арат мөшәң хәннехә ямәдсәт. Ши тумпийн дыв щимәщ мәш вера питум хуятәта па тумтака вәдты ёхлўв елпийн сыр-сыр дыведа мосты айкеләт тәм атум мәш олаңан тәләт. Вантә, ши СПИД мөшәңа ювум ёх тәм

йисн немасыя Россия мўв кәщайтн верум поступсәт ширн иса тынды-пелды па тўншираңа округев пәльницаитн лекшитлдыйт».

А. Петровец елды тәмиты лупәс: «Тәта мосванән Югра мўв Роспотребнадзор кәщайт «горячая линия» немуп карткел округев дуватн дэщәтсәт. Ши ут хўватн СПИД мәш тайты кәшәң хәннехә, дўв ширәдн, яма уша павәтты веритл, муй ширн ши мәш вер эвәлт ямәдтылды рәхл. Тохтурәт дўведа ар ширн иса нәтты питләт. Мўвтел мир мәш тўнматты тәхи хуши рәпитты ёх лупләт, хуты тәм йисн 90 процент арат хәннехә ямсыева вәйтләд дыв тәм атум мәша питум верәл, кимит 90 процент арат хәннехә ши мәш вер лекшитләт па хәдмит

90 процент арат ёх уша ән павәтсәл, тайләт дыв щимәщ мәш муй ән тайләт. Россия дуватн ВИЧ мәша ар пеләк 30-39 муй 40-49 олат вўша юхтум хәннехуятат эвәлт 47 процента араткем питәс, 40-50 ода ювум ёх эвәлт — 22 процент арат. Мосл лупты, хуты щимәщ мәша арсыр детут верты тәхетн рәпитты хәннехуятат муй юдн омәсты неңәт па сырсыр әл рэпатайн вәдты хуятат иса питләт».

СПИД мәш вер тўнматты хәтла юкантум мирхотн тохтурәт лупсәт, хуты дыв хушәда вәдты леккарәт кәшәң мөшәңа ювум хәннехә пида рәпитләт. Щит пәта округевн 60 процент арат ши мәша питум ёх юхи хәшум олатн тумтака версы.

Владимир ЕНОВ

Хумасвэд деты мосл

Ишки па тарум вотан мўвн енумты лыптат, воньшумутат ханнехэ лекцитты паты нух вантдыт. Вантэ, ишки увас мўвн енумты воньшумутат ханнехэ дыпи тахи яма верты паклат. Мир ямалтаты кеша ёхум воньшумутат, хумасвэдат, сэвупсэт, пашар юх воньшумутат па мэрэх нётлдат. Там воньшумутат мет ши деты мосл, дыв ёредн ханнехэ мэтлыя вэдты питл.

Увас мўв воньшумутат арсыр ёр витаминат тайлат. Ши кўтн хошум мўвн енумты еплан воньшумутат шималшак мосты ут тайлат. Шиты, Тюменской область увас мўв пелакн енумты анши «С» немуп витамин нял пўшадн ар тайл Тюмень вош хошум пелак вэдты ицимаш воньшумутат киньща.

Алмэнтыхи, сухан мўв Най Аңки немасыя ишки мўвн вэдты ханнехэйт ар витаминан еплан дегутн

малдэ. Вантэ, увас мўвн вэдты мир ванкўтды сам па турэх мэшатн мэшитлат. Шалта пулшан па хэл сора питл. Тохтурат луплат, мўнева витамин ан тармал. Мэтлыя вэдты пата увас мўвн енумты арсыр воньшумутат ванкўтды деты мосл.

Учёной ёх ширн, хумасвэд ханнехэ пухал дыпия нётты мет ар ут тайл. Арсыр дегутат кўтн вен ям ёр хумасвэд хуца ши вэд. Там ванан уша

йис, хумасвэд палтап «рак» немуп маш нух ямалтаты пакл. Шиты, тохтурат арташты рэпата лэшатсат па там воньшумут тайты утат ханнехэ есум «рак» машан клеткайт шив роммаллат.

Кашан хатл хумасвэд делы ки, ширн тўр харн, хўн дыпийн атум бактерияйт халлат. Там воньшумут йиңк арсыр лаварт маш пухал дыпийн пакл вэдты. Шалта хумасвэд йиңк кашан хатл ай тахтийн яньшда ки, ширн калы хуца атум «холестерин» немуп ут шимла йил.

Уша йис, там воньшумут «урсоловая кислота» немуп ут тайл. Ши ут сам калы дерата нётл яма рэпитты. Хумасвэд сам,

мухал, веркат лекцитл. Ши тумпи мўн хэрлўвн енумты воньшумут йиңк пенк мэшат ямалтал. Ин хумасвэд йиңк эвалт унал дыпи дюхитты пуртанат вердайт.

Там ванан наука верат таты «Psychology» немуп журнал хуца рэпитты ёх ханшсат, матты ханнехэ ух па нумас хумасвэд эвалт мет яма рэпитл. Каврум хумасвэд йиңкан веркатн тывты кеват ямалталыт. Там воньшумут мед пида лылатман делы ки, ханнехэ юрематы ан питл. Шалта хумасвэд йиңк венш морум йира вўл. Ед сух лаварт мэшат иши ямалтал.

Ханты ясана тулмаштас
Ульяна ДАНИЛО

Нэптэд вэна ювум ханнехэйт мэтлыя вэдты кеша

Ёмвош округ Советской район пельница хотн пирща ювум ёх мэтлыя вэдты кеша ашкола рэпитл. Шата там ванан вен тохтур ими Инна Котикова вэна ювум мира мэшат оланан путартас.

Россия мўв луватыйн 76 процента арат вен ханнехэ лаварт мэшатн мэшитлат. Шит — сам па далты тахи мэшат, пухал дыпи пувлаты верат. Ханнехэ мэша йил вен артериальной давление пата, калы хуца «холестерин» немуп ут ара йитийн. Шалта тэса деты мосл. Кашан хатл каман шэшийлты па хэхатллаты рэхл. Тумпелан рэхл вўна яньшты.

Мэтлыя вэдты кеша мосл:

— яма рэпитты па рўтышаты. И атаң-хатл мар нивд шос удты, и пурайн нух кидты па удты;

— тэса деты. Ан рэхл ар вуян ут деты. Судан хўл, муй па нюхи тэп шимл рэхл пўлематы;

— ханнехэ дывртэн вантыйлман тайты;

— каман шэшийлты, хэхатллаты. Кашан хатл нядьян минута кем каман каркама вэдты;

— кашан хатл давление па пульс вантман тайты па там верлан атмат ки, мосл тохтура маны;

— кашан хатл тохтур партум пуртанат деты.

Шалта нэптэд вэна йиты ханнехэ кашан хатл вантыйлман па ям нумасн тайты мосл. Пирща йиты хуятат «астения» немуп машн

каталдайт. Шимаш каншийн хойты ёх сора вевды питлат, аталн олмед ан йилы. Дыпи нумсел сора атма йил. Итэх пурайн па немалт верты каш антэм. Арл пелак мир там мэша 65 ол юпийн йилат.

Там маш ямалтаты кеша мосл:

— яма па тэса деты;

— каман кашан хатл шэшийлты;

— маш йира вошитты;

— нумас рэпитты партты мосл. Лўнатты, муй па мулты верат нумаса пунты;

— ванкўтды рэтнайт па вэтан ёх пида пўтрематы;

— тохтурат хуца лекцитыйлты янхты;

— мэшат имухты ямалтаты.

Нэмман тайлан, нэптэд вен хуятат тэса па

яма лапатты мосл. Тухлан вой нюхи, банан па есум йиңк деты рэхл. Ши тумпи мис мухал, пушах па вўсты турн лыптат — петрушка па укруп — аршак деты мосл. Кашан ханнехэ кашимашн каталдыйн тэса деты вер така тайты мосл.

Вен тохтур ими Инна Котикова путар етшум юпийн нэптэд вэна ювум ёх лўвты иньшассэл. Итэх ёх ланхасат уша верты, муй вўрн калы яма верты па муй ширн олум яма удты? Муйсар пуртанат яньшты? Муй вўрн ух каши нух лекцитты?

Мосл лупты, там тохтур ими кашан хуят пида путартас.

Ханты ясана тулмаштас
Ульяна ВЭЛЛА

Арсыр ёх кеша 60 олд рәпитләт

Ханты па вухаль ёх вәлупсы вантәты хәрн
М.Волдина па С. Нестерова

Няврәмәт луңалтуп вантәдәт

Лыпәт тыдәшн 1957-мит одн Ёмвошн округ творчества хот пүншса. Ван хәтлуп тыдәш 2-мит хәтәдн тәм тәхи 60 ола ювум емәңхәтл постәсы. Тәта рәпитты ёх Югра мұвн вәлты мир культура елды тәдәт.

Емәңхәтл пурайн округ арсыр вошәтн кұлуп хотәтн кәпәртты кәщайт мирхота юх-тыйлдсәт. Мет олаң ясаң В.Д. Поленов немуп Россия мұв Федеральной государственной творчества хот кәща ими **Тамара Пуртова** лупәс:

— Мир арәт, якәт, моньшәт па путрәт иса нәпәт вәлды питләт. Щәдта йидпа снумты нартуп няврәмәт йис ар сұвәт, катра мир якәт елды тәдләд. Вантә, Россия мұв культура ай вошәтн па кәртәтн вәд. Щәдта нын Югра мұвн вәлты арсыр мир йис вәлупсы щирәт елды тәты нәтләты. Ёмвошн округной творчества хот оса тәхет пида яма рәпитл. Щи тумпи нын финно-угорской мирәт культура верәт нух алумләты.

Елды ар хәннәхә нә-мәдмәсәл, муй иты Ёмвошн творчества хотн рәпитсәт. Айкел ар олд мәр хәншман вәлум ими **Альбина Уфимцева (Глухих)** ай павтәс:

— Ма 1960-мит оләтн ванкұтды Ёмвош творчества хота юхтыйлдсум, щәта немасыя арсыр йис вер вәты хуятәт рә-питсәт. Щирн культура верәт әхтыйн Югра мұвн округной исполком ху-ща кәща неңа Маргарита Анисимкова вәс. Лұв әхәт мұва сащты, йиңка сащты писатель неңа йис. Щәдта Артём Гришкин нарәсьюхн тәса юнты хошәс. Лұв шеңк яма арәт нарәсты сый пида ләщәтыйис. И пұш «Тови хутәң ар» юнтәс, щит пәдн хәләнтийн нюр митра, адмәнтыки, хут-нәт дора датсәт па лу-лемәдәт. Андрей Анга-шупов — вудаң дадън вәлум ики, хәнты мир йис арәт, моньшәт яма вәслә, нарәсьюхн юн-тыдәс. Тимофей Ке-чимов — тәм хәннәхә мет яма нарәсьюхәт, саңквылтапәт хошәс верты. Щи тумпи лұв тарнәң йис моньшәт вәйман тайсәдә. Ван-кұтды Ёмвош творчест-ва хотн щи оләтн шу-вадыйдсем Григорий

Сайнахов — вудаң дадън далясум ики, пұпие як-ты хот арәт па луңалту-пәт яма вәслә. Мет ар ям ясаң даңхалум лупты Пётр Ефимович Шешкин оләңән. Лұв вухаль ики юх эвәлт арсыр хурәт тәса эвәтты хошәс. Лұв мирд йис моньшәт, арәт па путрәт яма вәслә па вәншәк ёх эвәлт щи утәт нух хәншийдсәдә. Лұв вухаль па рұщ ясаңән словарь хәншәс. Тәм ики хәнты, вухаль па юрн мир хәншет нух әктыдәс. Пётр Шешкин шеңк нумсәң па верәң ики вәс. Щәдта ищи оләтн Ёмвош творчества хота ванкұтды Леонид Костин юхтыдәс. Лұв яма па каркама рәпитәс. Коммунист хәя вәс. Ем вош кәртән лұв найд-вәртәд пойкшәты хуя-та вәс.

Әхәт Альбина Глухих яснад тәмиты сухнуп-тәслә, тәмәщ мир кұтн вәлды па рәпитты шеңк ям вәс.

Елды Ёмвош творчества хотн кәпәртты ёх хәнты па вухаль мир культура тәты тәхи па пұпи якты хот арәт па луңалтупәт вәндтәты хәр вантәсәт. Мойң ёх шуваләсәл, муй иты тәта йис мир нарәсьюхәт па саңквылтапәт вердайт.

Щи тумпи рұщ мир культура хот пүншсәт.

Ин 60 ола ювум творчества хот емәңхәтл хәтл кұтуп юпийн «Югра-Классик» немуп тәхийн елды ләщәтса. Тәта «Человек рисующий» не-муп вантупсы ләщәтса. Тыв юхтум мир олюпн хәншум хурәт әмшәлә-сәт. Ёмвош округной творчества хот кәща ими **Елена Исламуратова** па культура верәт әхтыйн Россия мұв заслуженной нем тайты ики **Александр Конев** путәртсәдән, муйсәр хәннәхәйт тәм тәхийн арсыр оләтн рә-питсәт. Лын лупсәңән:

— 1968-мит одн «Миснә» немуп ариты па якты тәхи творчества хот хуща рәпитты ёх версәт. Олаң кәщая тәм ут хуща Галина Шусто-ва вәс. Дыв централь-ной телевидение хұват ванттыйдсайт. Щи пу-райн дыв арсыр тәхетн хәнты па вухаль яснатн ариман па якман яңхсәт. Тәм ариты па якты неңәтн арсыр вән мойлупсәтн катлуптыйдсайт. Щәдта тәм етхот пурайн Ёмвош творчества хотн рәпитты ёх па шуши мир вәлупсы арәт, моньшәт елды тәты хуятәт мойлуптәсыйт.

Ульяна МОЛДАНОВА

22-мит пұш ăктăцийлсүв

Югра мўеве сема питум хăтл елпийн Ёмвошн «Товары земли югорской» немпи XXII-мит ванлтупсы пўншы. Тыв арсыр мўвăт эвăлт кăтсот мултас мир юхтылдăс. Дыв сыр-сыр детутăт, пурмăсăт, лăмăтсухăт тĕтĕлĕсăт па сыр-сыр ĕмăш утăт ванлтăсăт.

Хелум хăтл мър ванлтупсы па тынесты хър тумпийн мойна юхтум хуятăт пăты лўнтупсĕт,

семинарăт па ванлтăты хăрăт лăщăтсыйт.

Ма тăм ванлтупсы хўват янхмемн нăмăс-

сум, яна па, ши луват ташăн па хурамăн мўвн мўн вăлдў. Муй тĕп тăта ĕн вăс: сулăн, няр, пĕсăн па лылăн хўл; вўды, пĕрăш па мис нюхи; ишчимăш колбасăт, карăн пушăх, есум йиңк, рăк па няр мис вуй; сыр-сыр воньшумутăт, хурамăна па ĕмша ве-

рум вĕн па ай няниет. Арсыр кўр лăмăтсухăт, щит пуркайт, вейт, пунăн вей шĕпăт. Щăлта сыр-сыр пунăн милăт, щăшкан сăхăт, ернасăт, сăк хурамăт, тўрлопсăт, тунты эвăлт вĕн па ай ан-сĕнăт, увăс мир юнтутăт па па сыр-сыр мойлупсы утăт.

Ирина
НОВЫЮХОВА

Вер тайты хуятăт олаңан

«Товары Земли Югорской» немуп XXII-мит ванлтупсыя Нуви сăнхум, Сўмăтвош, Сърханл, Нижневартоской, Нефтеюганской, Советской, Кондинской, Ёмвош, Манстър районăт, Когалым, Лаңки пос, Мегион, Нефтеюганск, Нижневартоск, Нягань, Покачи, Пыть-Ях, Урай, Ёмвош, Сърханл, Югорск вошăт па округев ай кĕртăт эвăлт верăн хуятăт юхтылдăс. Итĕх ĕх пида ма путремăсум. Интăм нынана тăм хуятăт олаңан айкед тăлдум.

Тасьмановăт
хоттед ĕх

Николай Павлович па Нина Кузьминична Тасьмановăн Нуви сăнхум район эвăлт тынесты ванлтупсыя хелмит пўш юхтылдăн. 1993-мит ол вўш эвăлт тăм кăтнăн лын саттĕна вер тайты питсăн. Интăм вĕнты айлдыева вўт кĕртăн вăлдăн па вўдĕт ĕнмăлдăн. Кашăн хăнты имие иты Нина Кузьминична сĕвум вейт, посăт, милăт тыйл, пуркайт па па лăмăтсухăт ĕнтăл. Кăтнăн яснăт щирн, тăм йис лăвăрт вўдĕт лăвăлды, щит пăты 2015-мит одн лын мосты непекăт ĕкăтсăн па хот войт ĕнмăлды тăхи пўншсăн. Ши юпийн грант нĕтупсы вух ĕша павăтсăн, вўдĕт лĕтсăн па щитăт ĕнмăлды питсăн. Интăм соткем вўды тайлăн. Рĕпата пѐда каркам хуятнăн тăм ванн йилуп войт лĕтты

нăмăслăн. Вантĕ, дын ĕнмăлдум войт нюхет мирн яма вăдыт, щит пăты яма лĕтдыт. Тăм тынесты ванлтупсийн вошăн па мойн мир вўды нюхи ищи яма вўдăт.

Нина Кузьминична па Николай Павлович кăт нявремăн ĕнмăлсăн. Эвăн Ёмвошн вѐл, хăтл мър нявремăт лăвăлды хотн рĕпитăл. Пухан Амняйн ĕнкияшция нĕтăсман вѐл.

Мосл ястăты, 2018-мит ол Ас хăлды тылăш 2-мит хăтăлн Николай Павлович Тасьманов 60 ода йил. Щит пăты мўн, «Хăнты ясăн» газетайн

Югра мўв кĕща нĕ Н.В. Комарова ванлтупсийн

рĕпитты хуятăт, лўвѐла вўща яснăт китлўв, хўв йис, хўв нĕпăт, уяңа-пишăна вăлды па лĕдн нын вўды ташăн елды ат ĕнмăс.

«Тăлаңа вѐда»

Нижневартоск вошн «Тăлаңа вѐда» немуп лапка рĕпитл. Кĕщая тăта Татьяна Валентиновна Васюта вѐл. Тăта рĕпитты ĕх нохър сем эвăлт арсыр

еплăн детутăт верлăт. Щит арсыр щирн верум нохър вуй, хĕскем щирн лăщăтум нохър мăвăт, нохър сем эвăлт «халва», нохър няр мис вуй иты детут (рўщ щирн майонез). Ши тумпи тăта пăлнянт, саккараң потум утăт, сыр-сыр йиңка пунты па имухты кавăрмăты детутăт па па тĕс щирн лăщăтум утăт. Кĕща не яснăт щирн, нохър семăт дыв Томской мўвн ĕкăтлăт, ĕн тăрумла ки, округевн сопас па верлăт. Тывум детутăт «Тăлаңа вѐда» тăхи ĕх Сърханл, Нефтеюганск па Когалым вошăн тынылăт. Мосл ястăты, тăм детутăт иса ГОСТ щирн вердыт. «Товары Земли Югорской» немпи ванлтупсыя тăм тăхи ĕх кашăн ол йилуп детутăт тĕтĕлĕдыт.

Ирина ПОСЛОВСКАЯ

Николай Павлович па Нина Кузьминична Тасьмановăн

Дыв саттэда вер тайты ёх паты

Ван хятлуп тылэш 8-9-мит хятлунан «Югра дьлнуптаты» оса тахи ёх унтасн Югорской государственной университет хуши оса рэпата тэты шуши мирлүв паты эмаш вэндтаты хар лэщатсы. Тата айкел тэсы, муй ширн грант нётупсы вух социально-экономической верат елды тэты паты ёша паватты рэхл па мата тахийн грант кэсупсэт оләнн уша верты мосл.

Вэндтаты хара немася Сэрханл, Нижневартовской, Советской, Кондинской, Ёмвош, Манстәр, Сүматвош районат, Урай, Югорск, Нефтеюганск вошат эвэлт оса рэпата тэты ёх вохсыт, ләдн дыв юхи юхатты пурайн мирлада айкел паватты па веритсат.

«Югра дьлнуптаты» оса тахи ёх кэща не

Вэндтаты харн

И. Самсонова верум хур

Л. Алфёрова яснат ширн, йилуп олн округев луватыйн кашаң департамент тахи грант нётупсы вух ёша паватты паты кэсупсы пүншты питләт. Щит паты интам мўнева шуши ёхлүв яма вэндтаты мосл, хутыса непекат тэса лэщатты па грант ёша паватты. Вантэ, ар пелак мир шикүш ләңхалат мулты вер лэщатты, тәп мосты непекат тўнщираңа хәншты ән хошләт.

Щи тумпийн вэндтаты хара «Открытый регион — Югра» эвэлт хуятат юхтыйлсат. Там сайт од мултас юхды пүншсы. Шив кашаң хуят арсыр нўшайт оләнн иньшасты веритәл, вантэ, яң хәтл мәнты юпийн юхды ясәң юхәтл. Щәлта «Салым Петролеум Девелопмент Н.В.» немуп мўв илпи питы вуй па газ вўты тахи ёх айкел тәсәт, хуты дыв ищиты кашаң од грант нётупсы

вух мәты паты кэсупсы верләт. Мосл тәп яма проект вер ванлтаты, арташты ёха әмаш ки питл, 300 шурас вух ёша паватты рэхл.

«Фонд поддержки предпринимательства Югры» немпи тахийн дыв саттэда вер лэщатты ёх паты ищи сырсыр вэндтаты харат лэщатдыйт.

Дыв айкел тәсәт, йилуп 2018-мит од олңитум юпийн дыв саттэда вер тайты ёх паты нял тыләщ мәр вэндтаты хар лэщатды. Интам дыв мир эвәлт вохты непекат әкәтләт. Ям, хуты шимаш вэндтаты харат арсыр вошатн рәпитты питләт. Щит паты кашаң хәннехә щата проект непек хәншты па елды лэщатты веритәл. Мет яма **8 (3467) 333-896** карты кел хўват уша павтаты.

Ирина САМСОНОВА

Муй ширн хоньщупсы мәш эвәлт давләсты

Щи вер әхтыйн рәпитты хәннехуятат уша версәт, хуты там од Россия луватыйн грипп мәш шеңк атум ширн мәнты питл.

Щи хоньщупсы мәш, тохтурат ширн, вирусат эвәлт тывл. Хәннехә лыд шив мухты щи кәшийн юхәтла, хән мәшәң хуят пида и тахийн вәдләд.

Кәшаң хуят хәдләл муй па няхтәл, пулшәң пида атум утат ара рывләт. Тәдаң хәннехәйн щит дьл шив пида юхи талды. Там кәши давәрт ширн мәнл па ямсыева ән лекшитты ки, щит эвәлт па арсыр атум кәшет тывләт. Мултыкем хәннехуятат грипп кәшийн сўсн па товийн кәшитләт, щи пурайн хәннехә вевды-щомды вәд.

Хуйтат мет така кәшитләт? Щит ай нявремәт, пирәщ хуятат, кәшаңа вәдты неңәт, мулты кәши-мәш тайты хуятат.

Мәша йиты пурайн ел сух 38-40 градус вәнты каврума йил. Хәннехә хәдләл, ухәл, түрл кәши, нюләл пулшәңа йил, хўнл щел, охәтл. Нявремәт дьл шивел давәрт, шумалә йиләт. Кәшаңа йитыйн хәннехә пәдница мәнты мосл, муй па тохтур юхи вохты. Ләдн леккарн ат вантсы па мосты пуртәнәтн ат хәншсы.

Грипп мәш хәлум хурас тайл — А, В, С ширн

вәд. Щит пата мосл кашаң од немася пуртән доньщдтаты. Хәннехә шимаш кәшийн ал юхәтса ләдн, давләсты мосл.

Хән няхтәлды муй па хәдләлды, нюл па ўңәл нюл мәңхты лопәсн ләп йирты мосл. Щәлта щи непек ел вушкәты. Камәлта юхәттыйн ёш лунышәх пида ямсыева нух дьухәтты. Семңән, нюл па ўңәл хәлән ёшн кетумты ән мосл. Щит эвәлт кәши-мәш юхәтл. Кәшаң хуятат хуша ваңа ән рәхты. Нын кәшаңа йисты ки, лапәткем хәтл юдн омәсты мосл, ләдн па хуятат щи мәшн ал юхәтсыйт.

Хән щи кәши-мәшн вошн муй па кәртән ар

хуят кәшитл, ән мосл шимаш тәхета яңхты, хута ар мир ияха әкумәл. Щит мирхотәта, етнхотәта, вәйтантупсәта, емәңхәтләта.

Юдн ванкўтды хотхәри дьухәтты, хәды нух мәңхты, ишни пелки пуныйлты мосл, ләдн дьл шив кен ат вәс. Ында па нюла щи кәши-мәш эвәлт давләсты пата немася ёнтум сух дәмәтты мосл. Шимәщуткәтщос юпийн пеләтты мосл. Катра ут тәпәра вушкәты па ёш нух дьухәтты.

Щит верты питләты ки, щи кәши-мәшн ән юхәтдыйты, муй па кеншәка кәшитты питләты, шеңк атум верәт ән тывләт.

Надежда ВАХ

Вәндтәты хәра юхгум ёх

«Югра лыднуптәты» оса тәхи кәща
Л.А. Алфёрова вўща ясаң төл

Шуши мир айлат ёх рәт ясаңа вәндтәты питдыйт

Ас потты тыдәщ 29-мит хәтәдн Югорской государственной университет киникайт дўнәт-ты тәхийн «Рәт ясаң сәмәңа тәйтты ёх» немуп вәндтәты хәр пўншы. Тәм мосты вер сырыя 2014-мит олн Ас-угорской айлат ёх унтасн ләщәтсы, дәдн айлат эвет па пухәт хәнты па вухәд ясаңнән вәндтәты щир ат тәйсәт. Щи тумпийн рәт ясаңа вәндтәты хәрәт Ас-угорской институтн, округ ариты, якты, верәнтты ёх хотн, щәдта Нижневартоск, Нягань, Сәрханл па Нуви сәңхум вошәтн ләщәтйылдсыт.

2014-митн Е.А. Нёмысова унтасн «Хантыйский попутчик» немпи хәнты ясаң вәндтйылды йилуп ай киника диск пида етәс. Интәм щитәт хўват айлат ёх вәндтәты питдыйт.

Мосл ястәты, Югорской университетн

Увас мирәт тәхийн йис пурмәсәт ёнтты па ләщәтты ут вәд, хута верәң неңәт рәпитләт. Щи тумпи тәта арәң-якәң хуятәт ищи вәдләт.

Тәм вәйтантупсийн Ас-угорской айлат ёх оса тәхи кәща Виктор Банк лупәс, хуты щикем

мосты вер йилпатсўв, рәт яснев вәндтәты питлўв. Щит пәты Увас мирәт тәхи кәщя Т.А. Дятлова, хәнты па вухәд ясаңнәна вәндтәты имета, щит Е.А. Нёмысова, Д.В. Герасимовая па С.С. Динисламовая пәмашипа ясаңәт ястәс.

Елды округ дума депутат Александр Новьюхов ясаң вўс па путәртәс, хуты тәмхәтл рәт ясаң олаңән поступсы йилпатты мосл. Вантә, йилуп йисн рәт ясаң вәты, путәртты, щи верәт елды тәты хуятәт вухн нётты мосл. Кашәң ол рәт ясаң вәты мир шимла йил. Щи тумпи интәм мўнева әнтә тәп йис моньшәт, путрәт, арәт әкәтты мосл — рәт ясаңән путәртты хуятәт ищи нўх хәншты, вантә, әд вәлупсийн путәртты ясаңәт ищи худт юремәлўв.

Педагогической наукайт кандидат, нявре-мәт вәндтәты хәннехә, хәнты ясаңән киникайт, непекәт хәншты ими Евдокия Нёмысова әктәшум хуятәта рәт ясаң олаңән щиты

хурамәна лупәс: «Ма айтедн рәт ясаң па йис верн кўтн енумсум. Айтедн әңкем, ащем, рәтләм эвәлт па иса мўвем-йиңкем хўват рәт яснем сашәс, ма нюр хәнты яснем лыпийн певәдсум. Щи пурайн ма ән па нәмәссум, ху-ты елды вәлупсийн рәт яснем мәнәма уй па таш тәд. Тәмхәтл рәт ясаң шимәл ёх тәйл, щит пәты мўнева мет яма па нумсәна ясаң вәндтә-ты мосл».

Щи тумпийн Е.А. Нёмысова ләңхас, дәдн округевн рәт ясаңәт емәңхәтләт ат постәсийт. Хәнты ясаң емәңхәтл Югра мўвн хәнты мир мет олаң учёной хә Н.И. Терёшкин сема питум хәтләдн ван хәтлуп тыдәщ 25-митн постәты.

Хәнты па вухәд ясаңнән урокәт Югорской государственной университетн мадыяр ясаңа вәндтәты хот йитн ләщәтты питдыйт. Мет олаң урок ван хәтлуп тыдәщ кимит хәтәдн вәс. Юхтаты!

Ирина САМСОНОВА

Рәт ясаң олаңән путәртләт

А.С. Тарханов ханшум киникайт етсәт

Округ еманхәтл пурайн Ёмвошн киникайт лұңатты хотн мирхот вәс, щәта вухаль мир поэт Андрей Семёнович Тарханов шәңәт ханшум йилуп няд киника олаңан путәр мәһәс. Мирхотн лұв пухәл, хиләл, ләхәсәл па па хуятәт әктәшйилсәт.

Юхтум мир тыштәсәт, тәм одн вәйт дор тыләщ 14-митн Андрей Семёнович әнтәма йис, лұв юпедн ай тәхет потты тыләщн пиләл — Россия мұв заслуженной эколог не — Антонина Фёдоровна Тарханова ищи вәтшәсәв. Иса йилуп няд киника Андрей Семёнович имела ханшиләс.

Мойң әх мирхотн Андрей Семёнович ханшум утәт олаңан

путәртсәт, стихотворенияйт лұңәтсәт. Лұв шеңк ләңхас ши киникайт шиваләты, имел пида иса муй версәңән, ләдн ши утәт ат етсәт. Киникайт Екатеринбург вошн есәлсыйт.

Ям па хошум ясәт округ культура департамент кәщә не Надежда Казначеева лупәс: «Щит вудан, ям па сәмәң хуятәңн вәсәңн. Щит мұң ләхәслұв. Мұң ияха арсыр верәт тәсұв. Дын пида на ши еманхәтла ләщәтйилсұв. Ин ши хәтл юхтәс, тәп вудан хуятәлұв әнтәмәңн. Мұң дын нумәсәл елды тәлұв. Андрей Семёнович па Антонина Фёдоровна Тархановәңн веккеши нәмты пиләлұв».

Вәйтантупсыя юхтум әх А.С. Тархановән ханшум киникайтн мой-

Н. Рагимова верум хур

Татьяна Огнёва

ләсыйт. Шалә, хуты ши непекәтн Андрей Семёнович ешпос пунты ән веритл.

Надежда РАГИМОВА

Муй щирн нявремәт лұң мәр рұтыщәсәт

Ван хәтлуп тыләщ 15-мит хәтәлн Ёмвошн «Югра-Классик» немуп хот йитн округев луватн вәлты Межведомственной комиссия хәннехуятәт мирхот версәт. Арсыр районәт па вошәт эвәлт нявремәт пида рәпитты хуятәт айкеләт тәсәт, хутыса тәм мәнум лұң мәр әшколайн вәлтыл-ты пухәт па эвет рұтыщәсәт па мәшләл ямәлсәт.

Ияха юхтум мир ел-пийн Межведомственной комиссия кәщә ләңкәр не Елена Немчинова лупәс, муй щирн кашәң ай кәртән па вән вошн юхи хәшум лұң тылщәт мәр айлат әх-лұв рұтыщәсәт.

«Мет ям вош пұңәлн вәлты рұтыщәты тәхи»

щирн Нуви сәңхум районән «Северянка» немуп лагерь нух пиләс. «Мет ям пәршин хотәң рұтыщәты тәхия» Советской районән вәлты тәхи лұңәтсы. Мет ям рұтыщәты па рәпитты тәхия Ләңкипосн вәлты «Атлант» нем тәйтты лагерь юхтәс.

«Мань Ускве» рұтыщәты тәхи Сұмәтвош районән рәпитл, лұв ищи вухаль нявремәт рұтыщәты щирн олаң тәхия павәтсы. Нявремәт пида рәпитум кәщайт, дывел хәтл мәр ләвәлты хәннехуятәт ищиты тәм мирхотн ишәксыит.

Щит пәта Ёмвош, Когалым, Нефтеюганской, Советской, Нуви сәңхум па Сәрханл районәтн нявремәт пида рұтыщәты тәхетн рәпитум хуятәт Югра мұв Губернатор ләңкәр

хә ишәкты непекәтн кәтлуптәсыйт. Мосл лупты, хуты араттелн нивәд хәннехә лұң мәр айлат әх яма ләвәлмел па тұңширәна рәпитмел пәта мойләсыйт. Дыв кұтәлн рұтыщәты тәхетн няврем мәшәт ямәл-тум кәт тохтур па ишәкты непекәтн кәтлуптәсыйнән.

Тәмиты Югра мұвевн яма па тұңширәна айлат әхлұв лұңән рұтыщәсәт.

Владимир ЕНОВ

Елена Геннадьевна Садкова (Хунзи) па лұв пиләла и кәрт эвәлт вәлты неңәл Мужи вошн Лорвош районән ләтутәң-пурмәсәң вәлнтупсы еманхәтл пурайн ай судпи шухәр хұдәт па яма сорылтум вұды нюхи мойң хуятәта ел тынылнән.

Мосл лупты, хуты Елена Садкова сырыя Пулңавәт вош культ-просветучилищайн арсыр нарәсьюхәтн юнтты неңә вәлтыл-тәсә. Лұв 2000-мит одн вәлнтәты тәхел етшуптәс па Питлор кәртәң хәннехуятәт рұтыщәты хота рәпитты китсы. Идем од мәнум юпийн Елена

кәртәң әшколайн хәтл мәр садика яңхты мет ай нявремиет хәнты як щирәта па арәта вәлнтәты вохсы. «Мәһәма шеңк ям ай нявремиет пида рәпитты», — щиты тәм не лупәс, хән рәпәтайл олаңән лұвәл иныщәс-ты питсем.

Тәм Мужи вошн Лорвош районән верум

В. Енов верум хур

Е.Г. Садкова вәлнтупсыя Питлор кәртәң не пида

емәңхәтләтн Елена па кәртәң неңәл шеңк яма тынессәңән па юлта тұ-

вум хұдләл ищи кұрумн ләтсыйт.

Владимир НОСКИН

Пухат хә ёх верата вәндтәл

Владимир Данилович Тарлин пида 2013-мит одн Нуви сәңхум районән Няrsa кәртән вейтантыйлдсум, хута «Нумсәң ёх» немуп рўтыщаты тәхи вәд. Щата лўв пухат хә верата вәндтәл, Наталья Егоровна имед детут кавәртты неңа рәпитл.

Владимир Данилович Данил Николаевич Тарлин (1932-мит одн сема питәс) ащел иты вой-хўд вәдпәсләты па таш давалты хуята вәс. Китумтак дын Касум совхозн рәпитсәңән. Данил Николаевич Вудаң Отечественной далъ пурайн, хән лўв тәп яң ода йис, рәпитты питәс: вўды әхәдн пәчта тәтәдяс. Ши юпийн ветхущьяң од вўш эвәлт вўды ташн рәпитәс. Д. Тарлин ар моньщат-путрәт вәс па Пўпи як хот арәт яма арийс. Арсыр непекәң ёх, щитәт кўтн Ева Шмидт па Тимофей Молданов, лўв эвәлтада моньщат па арәт нух хәншәт. Интум лўв ариум арлад тәм йис айдат ёхн Пўпи як хотн аридайт.

— Ма сема питум тәхем Помутн вәд. Помут олаңән хәддясән? Хотәв худна щата омәсл, щит щатъщәсем верәнтум ут. Ма щата енумсум. Вән кәрт вәс, мета мулты ар семья щата вәсәт. Сыры вән әшкола па пәдъница рәпитсәңән. Мўң вәна-шәка ювмев артән әшкола ләп тәхәрс.

Мет сыры тови вән-та әшколая Вўтвоша вўйдясюм. Әхәт 1961-мит одн, хән хәт ода йисум, ащем Сәрханл района таша китса. 1963-1964-мит олаңәнн Дорвошн вәндтыйлдсум.

Владимир Тарлин Няrsa кәртән 2013-мит одн

Щата вәндтыйлдмемн, ин лупты иты, ищки кўтн муй дәмәтлюман, муй әд щиты хәр мўвн омәсман. Хәдмит класс вән-та вәндтыйлдсум, нядмит класса Касума тәсаюв. Интум Дорвошн әшкола антәм. Мәнты вәндтум учителем тә-та Амняйн вәд — щит Мария Михайловна Канева. Лўв эвед Галина Валерьевна тәта ищи рәпитл.

— Хотәң ёхлән олаңән мўнева ай павта.

— Амняйн кәт йитуп хот хуша имем пида вәдлумн. Няд няврем тәйлумн. Вән пухем — Артёмем — Приобье ху-ща рәпитл, «Заря» хопн яңхәл. Ин па тыв юхты-дәс, сохәл хот верәс, мәнема нётл. Ай пухем — Олег — вәндтыйл-ты ешайн ши етшәл па диплом непек вўд. Лўв нефтяника йиты щира вәндтыйл. Әхәт армия вўда. Тәта Нуви сәңхум пеләкн питы вуй холумты рәпата лўведа антәм, Сәрханл район пеләкн вәд.

Светлана Канева эвем икел муйн вошн вәд. Лўв кашәң од Касум хуша вўдең мир емәңхәтл кәсупсийн нух питыйл. Окружной кәсупсийн эвем ищи олаңмит па кимит тәхи холум-

тыйл. Дима пухем «Хәтл» немуп Ас-угорской те-атрән луңәлтупәтн юн-тәл. Хиднеңем тәта Амняйн вәд, вәна йис, вәндтыйл.

Касума касәдмем вўш эвәлт ин хўва йис. Сы-ры мин ташн рәпитсумн. Ма әшкола эвәлт йира питмем арт 1972-мит од кемн вәс, имух-ты вән-та мәнсум. Щата ташн 28 од рәпитсум, 16 од бригадира вәсум. Имем Вўтвош эвәлт вәд, әшколайн яха вәнд-тыйсумн. Әхәт лўв кәртәдн вой тәйты хотн рәпитәс.

— Муй пәты таш эвәлт әхәт йира мәнсән?

— Ташлўв йира вў-ты питсайт. Ши юпийн звероферма хуша пур-мәс давалты хәя рә-питсум па әкрәт йил-патсум. Интум ән рәпитлум, рўтыщуман вәдлум. Рўтыщаты вух минемна тәрмал. Шимл ки, щәлта муй тәхи эвәлт ар вух вейтлән? Тәта Няrsa кәртән тыләщ ву-хем кашәң од ар щира питыйл.

— Имисәңән муй арат од «Нумсәң ёх» хуши рәпитлән?

— Ушәна ән нәмдем, яңа худна ән йис. Ка-шәң од тәта вәддямән. Тәнял ән вәсум, имем тәп тыв яңхәс. Иса лўн

мәр Няrsa кәртән ши вәдлумн. Тыв йиты едпийн тохтурәт муйт худт яңхсәдлумн. Вәнт кәртән вәдты хурас ши ям, па мултыкем ям нявремәт пида рә-питты. Шеңк ям тә-та. Вошн шәшиләты юкана вән-тан мултыя катдәнтыйлдән, мул-ты верлән.

— Тәдн муй верәнтлән?

— Тәдн муй верлум?

Мулты катлумтыйл-лум па верәнтыйлдум: пенъшарәт, муйт. Ед-тыныты пенъшар вер-лум па Касума юхтыйл-ты ёхн дәтда, Ёмвоша па дәтыйдса. Мария Кузьминична Волдина ит вўйдяс. Телевизорән вантыйлдем — ара тох-ты питмал. Мулха тухи верәнтсум, лупийлдәт, шеңк вән, неш айшәк мосл. Ин айшәк ут рўты-щаты мәрн нәмәслум верты. Тәта муй мосл, вән-та яңхсән, мулты юх сәвәртлән. Вошн муй тәхи эвәлт щит адемәдән?

— Муйсәр верәта пу-хәт вәндтәлдән?

— Щод верты, сесы верты па юх нюхарты.

Лыв иса вошн юдн вәлтәдн кеши ёша хән катдыйлдәт. Тыв юхәт-ләт па сәма дәңхаты нявремәт щит вўдәт па мулты нюхрантләт.

— Няrsa кәртән хо-тәтн кәрәт омәсләт. Ищки хәтлән щитәт әддәдыйт па тўтыюх мосл. Пухленкет тўтыюх сәвәрты хошләт?

— Лыв олаң ән хош-сәт. Мўң ай пурайн ищи ән хошсўв. Нявремәт вантләт, муй вўрн юх доңхитты мосл па ищиты верты вәнд-тыйлдәт.

«Юганской» немпи мўв-йиңк вантты тәхи 35 ода йис

35 ол юхды Сәрханл район Угут кәрт пұңдлн «Юганской» немпи мўв-йиңк давадты тәхи тывәс. Дыв рәпатаел олаңан тата рәпитты не Ольга Геннадьевна Стрельникова ай тәс:

— 1970-1980-мит олн мўң хушева мўв ил-пи питы вуй ар вўты питсы, щирн мўв-йиңк давадты паты 1982-мит олн СССР министрәт поступсы хўват мўвев-йиңкев давадты тәхи тывәс. Щит 650 шурәс гектар мўв вәд, тата Вән па Ай Юхан, Негусь-Ях юханәт па арсыр пусләт увләт. Тата шеңк ар нөрүм, вәнт.

Заповедник тывум юпийн мўң хушева вәнт вўды аршәка йиты пйтәс. Ям, хуты 2014-мит олн ши вой «Вурты киника» хуша нух хәншы.

Мўң мўв-йиңк давадты тәхев тывум едпийн кәртәң мир ар кўраң вой велсәт. Вантә, катра пурайн Угут кәртәвн вухсар енмәдты тәхи вәс, ши войт лапәтты паты кўраң войт велсыйт. Итәх пурайн ши войт па тәхия яңхсәт, вантә, мўң хушева вера катра юхәт. Юхи хәшум оләтн ши вой аршәка йис. 2012-мит олн мўң хушева тўт девупсы вәс, ар юх тўтн ёссы, ин ай юхәт енумты пйтсәт, щирн ар кўраң вой мўң хушева юхды керләс. Тәд пурайн вәнтәвн мәд лоньш, щирн кўраң войт па тәхия мәндәт. Кашәң воя немасыя пәд пос омәсты ләңхәлүв, ши юпийн лўңәтты кеншәка йил. Тәп ши вера иши ар вух мосл.

Увәс мўв вәнт вўды

Ям айкел — Демьянка юхан хўват мўң хушева йиңк войт юхәтсәт. Мосл лупты, ям арат ол юхды Демьянка юхан мўва немасыя йиңк войт тәсыйт, ләдн уша верты, увәс мўвн вәдты веритләт муй әнтә. 1991-мит олн мўң хушева и вәнт пәрәщ вой вәс, ши лўңән ар нохәр вәс. Ин кәт-хәлүм вәнт пәрәщ вой шиваләлүв, дыв мўвн щикем мәд әңхәт верләт. Тәдн дыведа иши давәрт мәд лоньш хўват хәхәдты.

— **Муй арат хуят нын хушана рәпитл?**

— Ин мўң хушева 35 хуят рәпитл, дыв кўтәдн мет ар инспектор вәд. Дыв кашәң хәтл заповедник хўват вантман яңхләт. Кәт инспектор — хәнты икеңән, дын хоттелд әх пида ванән вәдләңән. «Юганской» немпи мўвев-йиңкев давадты тәхев хот Угут кәртән вәд, тата кәт хәнты хуят рәпитләңән, и — научной рәпатнек, кимит — вән инспектор. Вет научной рәпатнеклүв мўв-йиңк, войт, тухләң войт, тулхәт олаңән дерамтләт па нумсәң

непекәт хәншләт. Ям арат ол юхды археологәт Негусь-Ях юхан хонәңән йис вошие вәйтсәт, мўң научной хуятлүв дыведа нәтсәт.

Ма мўвев-йиңкев давадты вера вәндтыйдты тәхийн кәщя вәдлүм. Тата вет хуят рәпитл. Мўң вән хуятәт па нявремәт мўвев-йиңкев давадты вәндтәлүв, район хўват арсыр ванлтупсәт, кәсупсәт ләщәтлүв. Тәнял Нефтеюганск па Пыть-Ях вошәң нявремәт интернет хўват мўв-йиңк давадты вера вәндтәсүв. 2015-мит олн «Юганской инфо» газета есәдты пйтсүв, щит Угут кәртәң рәпитты тәхета тәлүв па округ әшколайта китлүв. Щәдта мойң әх тыв вохлүв, дыв пиләда Негусь-Ях юхан хўват яңхлүв, хурамәң тәхет ванлтәлүв. Рўтьщәты паты хотәт омәссүв. Вән Юхан пусл нявремәт вәндтәты паты немасыя хәр тайлүв.

— **Нын хушана нәртәмды войт велты шәк верәт вәдләт?**

— Щикүш вәдләт, тәп ям, хуты шимл щимәщ

Кўрк

шәк вер вәдләт. Кәт ол юхды нәртәмды кәт кўраң вой велсыйңән. Щәлта щимәщ вер вәд — хәнты велпәс хә нюхәс вой пәнт шиваләс ки, имухты сесы омәсл.

Мўң пұңдәвн мўв ил-пи питы вуй вўты тәхи әх итәх пурайн турас верләт, мўвәт-йиңкәт пасыра йисәт, ләпи турн немудт пурайн тата ән вәс. Ипўш и тәхийн вән машинәйн яңхсәт. Мўң имухты вухн пунсәлүв. Питы вуй вўты тәхет әх вәйтләт, хуты мўң ям па вера мосты рәпата верлүв, щирн ям арат ол «Лукойл» немпи питы вуй вўты тәхи әх мўңева вухн нәтләт.

Ванкўтлы тәрум эвәлт космической хоп шўңкәт ил пйтләт, щирн дыв щитәт кәншты паты вохты непекәт хәншләт па юхтыгилдәт. Итәх пурайн мўң әхлүв дыведа иши нәтләт.

— **«Юганской» заповедник рәпатнекәт, нын 35 ол Юхан мўв давадман тәяты, щиты ши елды вещката па яма рәпитаты, иса муй верты нәмәсләты — вераты!**
Людмила СПИРЯКОВА

Па хон пелак мўвн ханты па вухаль вәдупсы ванлтәды

Ай тәхет потты тыдәщи Ёмвошн кәт вән мир-хот вәс: III-мит Мўвтел художественной культура немуп вер па «Торум Маа» 30-кем ола ювум емаңхәтл. Зирц (Венгрия) вош эвәлт Антал Регули немуп музей кәща не Эстер Рутткаи-Миклиан тыв юхтылдәс. Мет олаңән тәта лүв 27 од юхды вәлдяс. Ши пурайн «Торум Маа» хуши пўляң ханты вәлупсы шивалдәс. «Интум Ёмвошн иса пасыра йис, «Торум Маа» ищиты ши омәсл 1990-мит од вўш эвәлт, хән мўң тәта вәсүв», — лупәс ши не.

Эстер ар од Лор вош районән вәдты шуши мир ясәң па вәдупсы уша павәтл, Сыня юхан путәр сувн лүв нюр хәнтәт иты путәртәл. Мет сыры Ямал мўва хәлүм тылдша муй од шәпа яңхәс. Әхәт щәта Аркадий Лонгоров ханты хәя мәнәс. Веткем од Увәс мўвн вәс, ши юпийн семьяйд пида Венгрия касләс. И мирхотн лүв мәнәма рәпатәйл, музейт па па утәт олаңән путәртәс.

— Ямалн вәдменән, муй нәңена мет лавәрт вәс?

— Хантәт ма нях путәрлам иса ән мутшәләт. Ма нәмәссум, ханты ширн тәс нях путәр лупсум, хәнтәт иса ән няхсәт. Шит шеңк лавәрт вәс. Лўңән — пелна, тәлдн — ищки. Хән сўсн щәта вәсум па айкемн тәда йис, ши пурайн кемшәк вәс. Тәм пўляң Ёмвошн -15-20° ки вәс, мәнәма ләдн вера ищки вәс. Вантә, Венгрияйн тәм мўв киньши хошумшәк.

— Эвен ханты ащи тәйл, ащел ясәңән путәртты хошл?

— Эммаема 12 од, лүв хәтмит классән вәндтәйл. Ханты ясәң яма хәлдә, тәп ушәңа ән путәртәл. Ащел пида мин ханты ясәңән путәртәдәмн, шит пәты эвем кашәң хәтл ши ясәң хәл. Лүв пидала венгерской ясәңән путәртәдүм.

— XIX-мит йис вўш эвәлт венгрәт Ас-угорской мирнән вәлупсы па ясәңән уша павәтләт. Дыв ханты па вухаль пурмәсәт рәт мўва тәсәт. Интум щитәт хута нух шавиман вәлдәт?

— Хәлүм музейн финно-угорской мир пурмәсәт вәлдәт. Шит Этнографической музей хуши Будапештән, Финно-угорской этнографической тәхийн Залаегерсег вошн па Антал Регули немуп хотн Зирц вош хуши. Этнографической музей веткем шурәс пурмәс әктәс. Ши хот 1872-мит одн пўншы, хән щәта этнография тәхи версы, мет олаңән А. Регули тўвум 92 пурмәс шившависы. Лүв 1843-1845-мит олаңн Увәс мўва яңхәс па щәлдсаты щитәт юхи тәс. Щәта нўм мўв ханты ернасәт, нарас юх па па утәт вәлдәт. Интум тәп нядьяңкем пурмәс хәщәс, ар ут хәхәтн юхи десы. Ищипа щәта ар пурмәс вәл.

Этнография музейн немхәнты финно-угорской пурмәсәт эвәлт хўв вўша ванлтупсы ән верәнтсы. Интум ши хот ләп тәхәрды па музея йилуп хот омәслы. Катра хот парламент ешалт омәсл, шеңк хурамән, ханты Верховной сўта омсыйлсы па пурмәсәт шавитыя ән мәстәс.

Эстер Рутткаи-Миклиан Ёмвошн ай тәхет потты тыдәщи

Р.Ольгина верум хур

Кимит тәхи — шит «Гёчей» немуп музей (Залаегерсег вош), 1968-мит одн пўншы. 1996-мит одн щәта Финно-угорской этнографической тәхи версы, ләдн финно-уграт вәлупсы мира ванлтәты. Тәм йитн ханты, вухаль хотәт па лупасәт лодьләт, марийцәт па финнәт дыв хотләд омәссәт. Интум щәта ветсоткем пурмәс шавиман вәл. Хошум мўвн павәрт хотәт шәкты питсәт па музей рәпатнекәт венгерской пеләкн хотәт нух йилпатты дәңхаләт. Марийской хот йилпатты нумәс вәл. Әхәт, мосәң, щәта ханты па вухаль пурмәсәт ванлтәты питдйит.

Хәдмит тәхи, хута финно-уграт вәлупсы мира ванлтәды — шит Антал Регули немуп па Вертут верты хот, хута ши хә катрайн сема питәс. 2011-мит од вўш эвәлт ма щәта рәпитты питсум па хотәв йилпатты олаңәтсум.

Худна шимл пурмәс тәйлүв. Вантә, сыры ши хот краеведческой музея ән вәс, хута ләдн Регули олаңән ванлтупсыйт

версыйт. Пурмәс верты вер ищи вулаң вера тәйләв. Хотәвн сухта пўтәт, карты щўңкәт, юх пурмәсәт верты па әнтәсты хот йитәт вәлдәт. Әвет па вән имет пида щәта ханты хурамәт әнтлүв па сәк кәрәтлүв. Елды щәта ханты ернасәт әнтты ләңхалүм.

Мўң хущева финской вәлупсы уша павәтты тәхи вәл, ши ут «Мўң финлүв» немуп ширн альшәды. Ши тәхи әх пида Калевала емаңхәтл верәнтлүв. Хән Финляндия сот од оса вәлты вер пориләс, мойң әхлүв Калевала моньщ венгерской ясәңән моньщсәт. Щәлта ши ут посн дуңәлтуп верәнтсәт. Финнәт ищи летут кавәртты сәмәңәт, ши емаңхәтәлдн дыв мирел летутәт кавәртсәт.

Музеев 1992-мит одн пўншы па Регули олаңән олаң ванлтупсы 1996-мит одн верәнтсүв. Әхәт 2013-мит па 2016-мит олаңәннәт шитәв йилуп ширн ләшәтсәв. Ши ута Этнографической хот (Будапешт) па Залаегерсег музей эвәлт пурмәсәт вўйлясум, непека́т

Венгерской Академия тахи эвэлт тэтыдясум. Интум вандтупсыйн саамат па финнат дэматсухат вэлдэт, щадта Регули тэтыдум хура- суп нелдэт, дүв непеклад, пилт па па пурмасат.

— Ма велем, нын кашаң товийн ош хуши юрн хот омсийлдэтн.

— Ар тахетн щит ом- сийлдүв. Хотэв йил- паттыя вүйнтты ел- пийн мет олаң юрн хот омассүв, щи пурайн нявремат музея вохты щир антэм вэс. Щит паты «Каслаң музей» немуп вер лэщатсум па ар тахетн паршин хот омасты питсүв. Интум вэнтты щиты вердүв, панаң юнтутат, ханты пурмасат па ернасат вүйлялүв. Эвет щитат нух дэматты саманат. Тэняд Венгрияйн фин- но-угорской хон вош Веспрем па Искарент- дьерд вошнанн вэс. Ща- та велем еманхатлн кат юрн хот омсийлдсүв.

Аркадий икем юрн хота ханты пасан, сүн- так па вэлас верас. Юх ан, хотаң сохлат тайлүв па хашап ентсүв. Ям. Мойн эх тэп юрн хот шивалдэт, имухты луплат: «Индейцат ху- ши лантыйлдүв». Ма дыведа эхат лупдум, ху- ты хантэт, вухалят па индейцат — щит арсыр мират.

Итэх пурайн мүн ху- щева айдат удмуртат, саранат па хантэт мой- латы юхтыйлдэт, дыв Венгрияйн вэндтыйл- дэт па яма мүн яс- невн путартлэт. Идатн Сыктывкар эвэлт ван- дтупсы пида саранат юхтыйлдсат, Ямал эвэлт Валентин Вальгамов, Галина Попова па Эрнст Артанзеев вэсат. Ём- вош округ эвэлт Раиса Бардина, Людмила Каюкова па Виталий Сигильетов юхтыйлдсат.

Реональда
ОЛЬЗИНА

Округ архив хуши вэйтандтупсы вэс

Мүват-йинкэт давэлты од пата Югра мұв архив хуши рэпитты хуятат Ёмвошн ван хатлуп тылащ нивалмит хаталн «Там мүват-йинкэт давэлты...» немуп непекан-хураң вандтупсы вошаң ханнехуятат пата лэщатсат. Щимаш ванд- тупсы Почётной полярник хэя Геннадий Иванович Бардина па Югра мұв заслуженной эколог хэя Юрий Иванович Гордеева юкантсы. Вантэ, там олн щи хейнан китумтак 85-мит ола дэлн йисан.

Вандтупсыя юхтум эх

Вандтупсыйн архив хуши ияха актум не- пекат, мата утат хуват Г.И. Бардин па Ю.И. Гор- деев вэлты-холты щир- ел па дыв наука щирн верум рэпатаел, мевал послал, киникайдал, хурлал, дыв олнелн хуя- татн ханшум газетаин айкелат па ар пурмас муй дэматсух, мата утат щи каннан сырыя тайсанн, иса тэдые- ва вэс.

Ияха юхтум ханне- хуятат елпийн Югра мұв архив кэща не На- талья Судакова ям вү- ща ясан тэс па лупас: «Округев еманхатл постаты елпийн мүн «Югра мұв вулаң эх» немуп вандтупсэт кашаң од мар иса вердүв. Там пұш мүн хушева рэпитты неңат ищиты арсыр айкелат Г.И. Бар- дин па Ю.И. Гордеев олаңан каншсат па щит пата дыв олнелн ин вандтупсы вантлаты па

сыр-сыр айкелат уша паватлаты».

Щадта архив неңат Светлана Тюлина па Марина Качаненко там вандтупсыйн вулаң каннан олаңан айкел версанн. Дыв ясандал эвэлт уша йис, хути Геннадий Бардин Тэпал вош касна хотн там ну- ви тэрум илпия юхтас. Ащел щи тахи кэща лаңкар хэя вэс, аңкел па щи касна хотн ом- сум сутытум эх ханшты па лүңатты вэндтас. Пухлеңки айтедн арсыр мұватн янхты нумас тайс. Щит пата ашкола юпийн дүв Высшей Арктической морской училища Ленинград вошн етшуптас.

Щи юпийн Г.И. Бар- дин Шмидт немуп аватн Чукотка мұвн рэпитас.

Мосл лупты, хути ни- вал од дүв щи тахийн вэс па эхат синоптик хэ щирн Антарктида мұва рэпитты китсы.

Геннадий Иванович Бардин Россия мұв наука щирн шеңк ар непек ханшас. Щи верал тумпийн «От Чукотки до Антарктиды» немуп киника еслас, мата ут хуши путартал, муй щирн дүв вэс, рэпитас па хути увас мұват- йинкэт иса елды педы шавиман тайты мосл.

Щадта архивн рэпит- ты неңнан Югра мұв заслуженной эколог Юрий Иванович Горде- ев олаңан путартсанн. Дыв ясандал эвэлт уша йис, хути там хэ Бе- логорье картан 1932- мит олн сема питас. Эхат Ёмвошн енмас, ашколайн вэндтылас. Дүв иса ай пурайт вүш эвэлт тухлаң войт вэл- ты щират непек нух ханшас. Ашкола юпийн Юрий Гордеев биолого- почвенной факультетн А.А. Жданов ики не- муп Ленинград вош университет етшуптас. Ар од мар зоолог щирн Ёмвош Санитарно- эпидемиологической станцияйн рэпитас па наука пата арсыр мосты непекат ханшас. Щиты 1975-мит олн «Округевн вэлты тухлаң войт» непек лэщатас. Еша вэл 1977- мит олн «Орнитология» киника хуши дүв тух- лаң войт олаңан хан- шум айкелдал етсат. Дүв «Самаровский чугас у великой сибирской реки» непек па лэщатас. Щи верат тумпийн Юрий Иванович Горде- ев Ёмвош омасты щир- рат пата иса 1930-мит олат па ин тамхатл вэн- та непекат ханшас.

Щимаш вулаң ханне- хуятат олаңан архивн вандтупсы манас.

Владимир
ЕНОВ

Муй мосд мәш верәт ямәлты пәта

Тәм йисн вәлупсы щирев шеңк сора мәнд, вера арсыр рәпата ләщәттәв унтасн, вән вошәтн муй ай көртәтн вәлты хәннехуятәт иса ар машина есәлты нәхләң дыл шувн кашаң әтл-хәтл ләлдәт. Мұң тайты вәнтәң мұвлав-йиңклав ищиты мұв илпи тащ нух холумты верәт пәта нәхдәтсыйт. Мосәң, щимәщ атум верәт унтасн хұд йиңкәтн иса кашаң йилпа питты олн шимла йис, вәнтәтн-нәрмәтн вәлты вәнт войт муй па арсыр воньщумутәт ищиты худаты питсәт.

Тәп кашаң хәннехәя ищипа мулты щирн елды вәлты-холты мосд па нәмәсты, муй щирн нявремәт тўңширәңа енмәлты, ямсыева сыр-сыр дыведа мосты верә-та вәндәтәйлды па атәлт щирн мәнты вәлупсы щира эвет па пухәт есәлты. Мосд лупты, ху-ты кашаң хәннехуятә ищипа ол мәр кўшкепа идем пўш тыдәщкем ямсыева рўтыщәты па сыр-сыр мәш верәд тўңширәңа ямәлтылды рахл. Щимәщ вер такды хәннехә мет вев-тама йиты питл па лўв сәмәңа тайты рәпатайл дўведа иса ән мосты питл муй па сырыя яма верум верәд иса кәт әх кўтн ләщәтты пиньщәл.

Ләдн щимәщ вер иса ад тывәс, рәпата эвәлт рўтыщәты мәнты елпийн кашаң хән-

«Силава» этноцентр хуца пирәщ әх рўтыщәләт

нехуятә пәдәница хота тохтур хуши яңхты мосд па яма уша верты, муйсәр мәш верәт эвәлт лўвел лекщитты рахл па муй хурасуп рўтыщә-ты мўва па тәхия щит пәта яңхты веритл. Тәп тохтурәт арсыр йилуп щўңкәт унтасн уша павәтты щир тайләт, муй хурасуп мәш верә-та нын питсәты, муйсәр пуртәнәт нынана тәм кўтн мосдәт па муй хурасуп морты мўвн муй щорәс йиңкән ямсыева нын мәшитты щирән лекщитты рахл. Щит пәта рўтыщәты елпийн иньщәсаты нынан вант-ты тохтур, муйсәр мўва па мәта санаторий муй курорт немуп тәхета нын мәнты веритлә-ты. Щи иньщәсупсы тумпийн нынана щи щосн тохтур эвәлт ар-сыр мәшитты вердән оләнән непек вохты мосд, ләдн әхәт щи лек-щитты непек курорт хуши рўтыщәты пу-райн иса нынан ямәл-

ты тохтурәта вандәты веритсәты.

Санаторий муй курорт хуши рәпитты арсыр тохтурәт, ван-тә, щимәщ сырыя лекщитум непекән унтасн ищи кўрумн уша верләт, муй щирн па хути нынана елды ямәлтылды мосд. Россия хон пеләк мў-вевн сыр-сыр мәш ве-рәт тўңматты тәхет вәлдәт. Мәта мўвәта нын ямсыева рўтыщәты мәнты веритләты, щи оләнән ин нынана тәп пәдәница хотн тохтурәт ушәңа-сәщәңа лупты щир тайләт. Дыведа ки иса эвәлдәты па тәса кашаң рўтыщә-ты тәхи артадәлты па тўңширәңа мәш вер ямәлты вўянтләты, щит курорт муй са-наторий хуши тәп идем тыдәщ тәрмәл рўтыщәты. Вантә, хән хәннехуятәт яма рўты-щәләт муй мәшдал худыева тўңматләт, дыв кашаң йилуп ел-

ды вәлты хәтла нух амәтләт. Кашаң рәпа-та тўңширәңа вер-ты пиньщәләт, хоттел хуятләд кўтн муй па арсыр мир хәннехуятәт кўтн кашаң пурайн яма па вешкәта вәлдәт.

Мосд лупты, хути мұң Россия мўвевн ин тәмхәтл вәнта арсыр щимәщ социальной поступсәт закон щирн ләщәтман вәлдәт, мәта утәт вулаң нәтупсы ун-тасн итәх шеңк мәшәң хәннехуятәт тынды-пелды бюджет вухәт унтасн рўтыщәты муй мәшдал тўңматты тәхе-та яңхты веритләт.

Тәп щит пәта ве-ра мәшитты хәнне-хәя лекщитты мәнты елпийн иса тохтурәт хуши яңхты па мәш верәд тәса артадәты мосд. Хән нўша хәнне-хә лекщитты пәта лў-веда тәрумты арат вух мушәтты ән веритл, щит вошәң муй округәң социальной тәхет эвәлт тохтурәт лўв хушеда арталум мәшәт унтасн лўв ищипа нәтупсы вухән сүхуптәды. Ку-рорта муй санатория мәнты елпийн лў-веда тәп санаторно-курортной непек ямсыева хәншдәты мосд.

**Клинической
врачебно-
физкультурной тахи
айкел**

**Хәнты ясәңа
тулмащтәс
Владимир ЕНОВ**

Ханты ясанг
(Хантыйское слово)
№24 (3492), 21.12.2017

Соучредители
Дума, Правительство
Ханты-Мансийского
автономного округа – Югры
Издатель
Департамент общественных
и внешних связей Ханты-
Мансийского автономного
округа – Югры

Редакция

Главный редактор –
Решетникова Р.Г.
Телефон (3467) 33-36-82

Заместитель главного
редактора – **Вах Н.И.**
Телефон (3467) 33-24-02

Ответственный секретарь –
Рагимова Н.В.
Телефон (3467) 33-24-02

Адрес редакции и издателя:

628011, г.Ханты-Мансийск,
ул.Комсомольская, 31
тел./факс (3467) 33-17-52

E-mail: gazeta@khanty-yasang.ru
Газета размещена на сайте
www.khanty-yasang.ru

Отпечатано:
ООО «Новости Югры-
Производство» г. Сургут,
ул.Маяковского, 14.

Подписано в печать:

по графику 21.12.2017 г.
в 9.00.; фактически
21.12.2017 г. в 9.00.
Индексы **04393, 54393**
Тираж **2210** экз. Заказ **1726**
Цена свободная

Газета зарегистрирована
Управлением Федеральной
службы по надзору в сфере
связи, информационных

технологий и массовых
коммуникаций по
Тюменской области, ХМАО-
Югре и ЯНАО. Свидетельство
о регистрации ПИ №ТУ 72-
00796 от 23 января 2013 г.

Мнение авторов
публикаций не
обязательно отражает
точку зрения
редакции.